

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TİCARİ İLİŞKİLERİN ETKİSİ, TİCARİ DİPLOMASİNİN, İÇERİDEKİ ONTOLOJİK GÜVENLİK KAYGILARINI GİDERMEDEKİ ROLÜ: KUZEY IRAK VAKASI

THE IMPACT OF TRADE DIPLOMACY IN TURKISH POLITICS ON THE REMOVAL OF INTERNAL ONTOLOGICAL SECURITY CONCERNS: NORTHERN IRAQ CASE

ВЛИЯНИЕ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ТУРЕЦКУЮ ВНЕШНЮЮ ПОЛИТИКУ, РОЛЬ ТОРГОВОЙ ДИПЛОМАТИИ В РАЗРЕШЕНИИ ОНТОЛОГИЧЕСКИХ ОБЕСПОКОЕННОСТЕЙ НА ВНУТРЕННЕМ УРОВНЕ: СЛУЧАЙ СЕВЕРНОГО ИРАКА

Ufuk NECAT TAŞÇI*

ÖZ

Bu çalışmada son dönemde alanda üzerine yapılan çalışmaların giderek arttığı ontolojik güvenlik-dış politika ilişkisi ve ontolojik güvenlik merkezli kaygıların ortadan kaldırılmasında ticari diplomasinin rolü sorgulanmaktadır. Türkiye gibi, son yıllarda ticareti dış politika önceliklerinin başına yerleştiren bölgesel bir gücün, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile olan ilişkileri PKK terör örgütünün oluşturduğu güvenlik tehdidi çerçevesinde ele alınmaya çalışılmıştır. Dış politikada kısa, orta ve uzun vadeli pek çok ikili krizi ticari diplomasini de kullanarak ortadan kaldıran Türkiye, ontolojik güvenlik kaygısının yoğun hissedildiği Kuzey Irak bölgesinde PKK terör örgütünün varlığı doğrultusunda belirli güvenlik hassasiyetlerinden taviz vermekten geri durmuştur. İkili ilişkilerindeki sorunların çözümünde ticari ilişkileri de önemli bir yere koyan Türk dış politikasında yaşananların ele alındığı bu çalışma, ticari diplomasinin dahi bazen ontolojik güvenlik kaygılarını gidermede yetersiz olduğu gerçeğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Özellikle 2000’li yılların başından itibaren reformist, proaktif bir dönüşüm geçiren Türk dış politikasında dahi, beka söz konusu olduğunda realizmin hem Türkiye hem de diğer ülkeler adına son sözü söylediği gözlemlenmiştir. Fiziksel güvenliğin devletin temel aktör olduğu durumlarda ontolojik güvenlik kaygıları tetiklenmiş, ticari çıkarlar dahi ‘kayı’ söz konusu olduğunda ikinci planda kalmıştır. Bu kaygının giderilmesi adına, karşılıklı bağımlılık ilişkilerini kullanarak fiziksel güvenlik endişelerini ortadan kaldırmaya çalışma stratejisi, fiziksel güvenliğe realist anlamda tehdit olarak telakki edilen terörizm gibi hususlarda geçersiz kalmıştır.

* ORCID: [0000-0001-9580-608X](https://orcid.org/0000-0001-9580-608X), Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, TRT World Editör ve Üreticisi, nutasci@gmail.com

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Taşçı, U. N. (2023). TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA TİCARİ İLİŞKİLERİN ETKİSİ, TİCARİ DİPLOMASİNİN, İÇERİDEKİ ONTOLOJİK GÜVENLİK KAYGILARINI GİDERMEDEKİ ROLÜ: KUZEY IRAK VAKASI. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (59), 31-40. DOI: [10.17498/kdeniz.1344286](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1344286)

Türk Dış Politikasında Ticari İlişkilerin Etkisi, Ticari Diplomasinin, İçerideki...

Anahtar Kavramlar: Ontolojik Güvenlik, Dış Politika, Türk Dış Politikası, Ticaret Diplomasisi

ABSTRACT

In this study, the role of commercial diplomacy in eliminating ontological security and ontological security-based concerns, which recent studies have further increased, is questioned. Turkey, a regional power that has placed trade at the top of its foreign policy priorities in recent years, has tried to address its relations with the Northern Iraqi Regional Government within the framework of the security threat posed by the PKK terrorist organization. Having eliminated many short-, medium- and long-term bilateral crises in foreign policy by using commercial diplomacy, Turkey has stopped short of making concessions on certain security sensitivities in line with the presence of the PKK terrorist organization in the Northern Iraqi region, where ontological security concerns are felt intensely. This study, which deals with the events in Turkish foreign policy, which also places commercial relations in an important place in solving the problems in bilateral relations, aims to reveal that even commercial diplomacy is sometimes insufficient to address ontological security concerns. Especially in Turkish foreign policy, which has undergone a reformist, proactive transformation since the beginning of the 2000s, it has been observed that realism has the last word on behalf of Turkey and other countries regarding survival. Ontological security concerns have been triggered in cases where physical security is the main actor of the state, and even commercial interests have remained in the second place when it comes to 'anxiety'. To eliminate this concern, the strategy of trying to stop physical security concerns by using interdependent relationships has been invalidated in such issues as terrorism, which is realistically considered a threat to physical security.

Keywords: Ontological Security, Foreign Policy, Turkish Foreign Policy, Commercial Diplomacy

АННОТАЦИЯ

В данном исследовании рассматривается вопрос о взаимосвязи между онтологической безопасностью и внешней политикой, которая недавно стала предметом все более усиленных исследований в этой области, и роль коммерческой дипломатии в устранении обеспокоенностей, связанных с онтологической безопасностью. В данном исследовании анализируются отношения региональной державы, такой как Турция, которая в последние годы придает торговле первостепенное значение в своих внешнеполитических приоритетах, с Региональным правительством Северного Ирака в контексте угрозы безопасности, создаваемой террористической организацией PKK. Турция, устраняя множество двусторонних кризисов в коротком, среднем и долгосрочном периодах с помощью коммерческой дипломатии, не колебалась компромиссировать определенные безопасностные чувства из-за присутствия террористической организации PKK в регионе Северного Ирака, где интенсивно ощущаются онтологические обеспокоенности. Это исследование, которое рассматривает события в турецкой внешней политике, акцентируя коммерческие отношения в решении двусторонних проблем, направлено на то, чтобы раскрыть факт того, что даже коммерческая дипломатия иногда недостаточна для устранения онтологических обеспокоенностей. Особенно начиная с начала 2000-х годов в турецкой внешней политике, претерпевшей реформистские и активные трансформации, реализм имеет последнее слово как для Турции, так и для других стран, когда речь идет о вопросе выживания. Онтологические обеспокоенности были спровоцированы в случаях, когда физическая безопасность является основным

актором государства, и даже коммерческие интересы уступают второстепенное значение, когда в дело вступает 'обеспокоенность'. В целях устранения этих обеспокоенностей стратегия использования взаимозависимых отношений для устранения обеспокоенностей физической безопасности стала неэффективной в таких вопросах, как терроризм, который воспринимается как угроза в реалистическом смысле для физической безопасности.

Ключевые слова: Онтологическая Безопасность, Внешняя Политика, Турецкая Внешняя Политика, Коммерческая Дипломатия

1. GİRİŞ

Ana hatları itibarıyla dış politikanın tanımı için; bir ülkenin diğer ülkeler ve dünya ile ekonomik, kültürel ve her türlü ilişkilerin yönetimi denilebilir (Iskit, 2019). Bu ilişkilerin yönetimi, bir ülkenin varlığını idame ettirme hususundaki en temel unsur konumuna gelmiştir. Dolayısıyla ülkeler; varlıklarını idame ettirebilmek ve ortaya çıkan sorunları çözebilmek adına, dış politikada çeşitli diplomatik araçları geliştirmek durumunda kalmış, bunları çoğu kez ontolojik güvenlik¹ ve güvensizlik hususlarının/kaygısının etkisiyle gerçekleştirmiştir. Zira Rumelili'nin alandaki ilk çalışmalarında (2013) devletlerden, kimlikleri olan sosyal aktörler olarak bahsedilmektedir.

Bu makale, bahse konu aktörlerin, diplomasi araçları içerisinde 'Ticari Diplomasiyi' nasıl konumlandığını, ticari çıkarların, ihtilaflar, fiziksel güvensizlik ve ontolojik güvenliğin bir arada bulunduğu durumlarda, kaygı gidermede ne denli etkin olduğunu, Türkiye dış politikası ve Kuzey Irak özelinde araştırmayı hedeflemektedir. Aynı şekilde, ticari diplomasi ve ticari çıkarların, ülkelerin ve farklı sosyolojiden grupların ontolojik tehdit hissettikleri noktalarda fazlasıyla etkin olduğunu ileri sürmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle başlayan eleştirel güvenlik çalışmalarının yeni açılımlarından olan 'ontolojik güvenlik', uluslararası ilişkiler disiplini için yeni sayılabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu güvenlik çalışması, devletlerin süreklilik ve bekasının, fiziksel olarak kendilerini güvene almalarından geçtiğine inanmaktadır. Yani geleneksel/fiziksel güvenlik yaklaşımı, beka, sınırların korunması, askeri güvenlikle uğraşır. Ontolojik güvenliğin, bahse konu çalışmalardan ayrıldığı nokta ise tam olarak bu kısımdır. Zira ontolojik güvenlik, devletlerin bekası yerine, aktörlerin davranışlarının altında yatan biyografik anlatılar, rutinler ve rutin davranışları bozan "kaygı" gibi duygulara dair varlık güvenliğiyle ilgilenir. Fiziksel güvenlik bir nesneye, olguya karşı korkuyu doğururken, ontolojik güvenlikte ise kaygı durumu ortaya çıkar. Devletler bu tarz kaygı duydukları durumlarda ise ontolojik kaygılarını kontrol edebilme namına, bu kaygıları fiziksel korkulara

¹ 2000'li yılların başından itibaren popülerleşmeye başlayan ontolojik güvenlik teorisi, devletlerin dış politika ve güvenlik davranışlarını anlamak için ortaya koyduğu alternatif yaklaşımla, Uluslararası İlişkiler (UI) disiplininde kendine önemli bir yer edindi. Geleneksel güvenlik yaklaşımları, devlet davranışlarını fiziksel güvenlik ve beka kavramı üzerinden açıklamaya çalışırken, ontolojik güvenlik çalışmaları fiziksel güvenliğin aktör davranışlarını anlamada yeterli olmadığını, çünkü aktörlerin karar alırken kimliksel güvenliklerini de göz önünde bulunduklarını öne sürmektedir. Ontolojik güvenlik yaklaşımına göre aktörler, fiziksel güvenlikleriyle çelişse dahi, kendi kimliklerine uygun davranışları benimseyeceklerdir.

Bknz:

https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2020/10/OntolojikGuvencilik_GokceBalaban_v.2.pdf

Türk Dış Politikasında Ticari İlişkilerin Etkisi, Ticari Diplomasinin, İçerideki...

dönüştürürler. Rumelili aktörler arası ihtilafları; istikrarlı ihtilaflar, istikrarsız ihtilaflar, dönüşme sürecindeki ihtilaflar gibi sınıflandırır. İstikrarlı ihtilaflarda, fiziksel güvensizlik ve ontolojik güvenlik bir arada bulunur ve bu ihtilafların çözümü için ontolojik güvensizlik yaratılmasına, tehdit algılarının ve çatışmacı kimliklerin yeniden üretilmesine zemin hazırlanmalıdır (Okumuş, 2013). Uluslararası ilişkilere inşacı bir perspektif ile başlayan ve sonrasında inşacılık ile ontolojik güvenliği birbirinden atıran Rumelili, psikolojide Laing ve sosyolojide Giddens formülasyonu'na dayanır, kaygı; araştırmasında temel kavramdır ve ontolojik güven(siz)lik ile kaygı arasındaki teorik bağı geliştirme çabasıdır. Kaygının, çatışmanın dönüşümü ve çözümlenmesi sürecindeki etkilerini teorileştirerek, örnekler sunmakta, bu bağlamda bir başlangıç sunmaktadır.

Bu makale, bilhassa son yıllarda Türkiye adına ontolojik kaygı içeren bazı vakaları açıklayacak, bu süreçte Türk dış politikasında literatüre giren ve uygulanmaya konan uluslararası ve yerel diplomatik araçlara değinecek, vakalar içerisinde Kuzey Irak politikası – çözüm süreci ilişkisinin, dış politikada ticari diplomasinin temelinde nasıl evirildiğini inceleyecektir. Aynı şekilde bu makale, çözüm süreci boyunca Türkiye'de bireylerin ve devletin ontolojik olarak kaygı yaşadığı dönemlerde ticareti, ilişkilerin gelişmesiyle/zayıflamasıyla, çatışma dönüşümü ve çözümlenmesi aşamalarında nereye konumlandığını irdeleyecektir.

2. DİŞ POLİTİKADA DİPLOMASİ VE ONTOLOJİK GÜVENLİK

Diplomasinin, genel tabirle devletlerin uluslararası arenadaki ilişkilerini diplomatik araçlarla ve mekanizmalarla müzakere ettikleri, temsil, iletişim, uzlaşma, aracı sanattır (Ekşi, 2014). Günümüz dünyasında, bilhassa küreselleşme süreciyle beraber, devletler arasındaki ilişkiler çok daha rahat kurulmaktadır. Bu ilişkilerin kurulduğu sürecin ana aracı ise diplomasidir. Krizlerin diplomasinin çözülmediği noktalarda ise savaşların ve çatışmaların ortaya çıkışına şahit olunmaktadır (Avar, 2016). Kissinger diplomasini yeni dünya düzeni olarak açıklar ve modern diplomasinin çıkış noktasının, savaş ve barış güçleri arasındaki güç dengesinde yaşanan deneyim – çabalardan neşet ettiğini ileri sürer (Berridge ve arkadaşları, 2001). Diplomasinin yaklaşımının birbirinden ayrıldığı en radikal vaka ise Birinci Dünya Savaşı olarak görülmektedir. Zira Birinci Dünya Savaşı'nın asli sebebi olarak görülen gizli diplomasinin yerine, yeni diplomasinin kültüründe açık diplomasinin tercih edilmesidir. Bu yeni diplomasinin belirgin özellikleri ise sosyal ve ekonomik sorunların öneminin kavranması, bu doğrultuda politikacıların eliyle yürütülmesi, basının aktif rolü ve diplomasinin aynı zamanda bir propaganda aracına dönüşmesidir.

Nitekim, günümüzde diplomasinin, sadece devlet temsilcileri ile değil, hükümetler arası ve dışı örgütler, çok uluslu şirketlerce müdahil olunan bir düzenle bambaşka bir hal almıştır. Eskiden savaş sonraları ve barış amacıyla yapılan diplomasinin, günümüzde yerini sadece barış odaklı olmayan, savaş sonrası dönemde devletlerin ilişkilerini artırmayı amaçlayan, savaş ve çatışma önleyici etkisi bulunan, sosyal ve ekonomik ilişkilerin geliştirmede aktif olarak kullanılan diplomatik faaliyetlere bırakmıştır (Avar, 2016). Bugün geldiği nokta itibarıyla küreselleşme mefhumu, bu ilişkileri bir yandan kolaylaştırırken, diğer taraftan bu ilişkilerin ülke ekonomileri üzerindeki etkisini artırmaktadır. Siyasal ilişkilerde yaşanması muhtemel bir gerginliğin, ülkeler arası ekonomik ilişkilerde de olumsuz yansımaları görülebilmektedir. Çünkü günümüzde, dış politika ve dış ekonomik ilişkiler iç içedir. Bununla beraber, ekonomik ilişkilerin dış politikadaki ağırlığı, ilgili ülkenin dünyadaki yeri, tarihsel gelişimi, ekonomik yapısı, dış ekonomik koşullara bağımlılık nisbeti ve hatta siyasi rejimi gibi çeşitli unsurlara göre değişmektedir. Dolayısıyla dış ekonomik ve ticari ilişkiler, dış politika enstrümanı olarak başka devletler üzerinde yönlendirici ve etkileyici bir kimliğe sahip olabilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi ise ağırlıklı, ekonomik

ve ticari ilişkilerin karşılıklı bağımlılık içermesine tabidir. Bu hususun, yani karşılıklı bağımlılığın artışı, ticari diplomatik ilişkilerin etken gücünü de misliyle artırmaktadır (Arı, 2017). Ayrıca uluslararası vakalarda, çatışma ve barış nedenleri araştırılırken, ekonomik faktörleri bu olayların dışında tutmak mümkün değildir. Gerek küresel ekonomik refahtaki artış gerek devletlerin kendi ekonomilerindeki iyileşmeler, uluslararası ilişkiler literatüründe de hakim olduğu üzere barışa yol açabilmektedir. Güvenliklerini sağlamak amacıyla, güç uğruna veya başka nedenlerle önce yakın komşuları olmak üzere, öncesinde rahatça savaş seçeneğine başvuran devletler, uluslararası ticaret ve mali ilişkilerin içinde bulunduğu gelişmeler ve etkinlikleri hasebiyle artık eskisi kadar savaş seçeneğini kullanmamakta, öncelikli olarak diplomasiye başvurmaktadır (Arı, 2017B). Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı bazı örnekler, bahse konu bu hususlara örnek teşkil etmektedir.

3. TÜRKİYE'NİN SON YILLARDA DIŞ POLİTİKASI VE KULLANDIĞI DİPLOMATİK ARAÇLAR

Akademik literatürde, daha evvel vurgulanan ve istikrar hususunda Türk dış politikasının olmazsa olmazı olduğu iddia edilen çoğu yapısal faktör, son yıllarda yerini bambaşka bir konjonktür, ekonomik gelişmeler dizisi ve coğrafi risklere bırakmıştır (Aydın, 1999). Daha evvel güvenlik endişesi, Türkiye namına 1945-1950 yılları arasında Sovyetler'e karşı savaş konjonktürüne ayak uydurmak iken, bugün çok çeşitli etken ve faktörler, Türk dış politikasında ve Türkiye nezdinde tehdit unsuru olarak görülebilmektedir (Ülman ve Sander, 1972). Bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde ivme kazanan ekonomik entegrasyon gibi hususlar, 2008 yılında ABD ve Avrupa piyasalarından dünyaya yayılan küresel ekonomik kriz sonrasında, yeni ve yapısal aksiyonlar alınmasının kapılarını açmıştır. Bu süreçte yaşanan gelişmeler sonrası, 2002 yılı itibarıyla ciddi bir ekonomik ivme kazanan Türkiye, yumuşak güç unsurlarını önceleyen dış politikalara yönelerek daha proaktif bir tavır alma ilkesini benimsemiştir. Bu gelişmeyle birlikte değişen politik rota, benimsenen bu politikanın genetiğinde dış politika ve ekonomi/ticaret arasındaki ilişki ayrı bir araştırma hususu olarak görülmeye başlanmıştır. Küreselleşmenin etkisini her geçen gün artırdığı bu güncel durumda ise, proaktif dış politikalar ve ticari diplomasi arasındaki bağ, Türkiye'nin yıllar içerisinde artan ticari kapasitesi, bilhassa ihracat rakamları ile giderek kuvvetlenmiştir (Usul, 2013). Nitekim, dış politika adımlarında, Türkiye namına dış ekonomik ilişkiler önemli yere sahiptir. Zira, dış politikada atılan her adım, ticari veya ekonomik bir çıkar unsuru gözetilerek atılmakta, ekonomik uluslararası faaliyetlerde de dış siyaseti destekleme eğilimi ve bu süreçleri uyum içerisinde götürme çabası göze çarpmaktadır. Her ne kadar ekonomik-ticari diplomasi tarzı Türk dış politikasında diğer ülkelerde olduğu gibi ekonomik çıkarın baskın oluşuna atıf yapılsa da ülkenin siyasi ve güvenlik çıkarları mutlak önceliktir (İskit, 2019).

Son yıllarda Türkiye'de literatür ve uygulama bakımından oldukça aktif hale gelen komşularla sıfır sorun politikası da ticaret devleti politikasının bir tezahürü olarak algılanabilir. İhracat odaklı kalkınma planlarının, Türk dış politikasında politik eliti ne denli etkilediğine, komşularıyla başlatmış olduğu politikalara, bölgede ticari bağımlılığı ve karşılıklı ticari çıkarları artırarak çatışma önleyici barış politikalarına, bu eksende inşa süreçleri gözlemlenerek de şahitlik edilebilir (Kirişçi, 2009). Türk dış politikasındaki dönüşüm ve Türkiye'nin bölgesel/ikili ilişkilerindeki pratikler incelendiğinde, çatışma çözümü perspektifi ile olan yaklaşımı ve bu bağlamda kullandığı araçlar göze çarpmaktadır. Hatta kimi araştırmacılar, Türk dış politikasının, kısmi bir gecikmeyle de olsa, Soğuk Savaş dönemine ait geleneksel realist yaklaşımlardan ayrışarak, uluslararası dış politika literatürüne yeni bir kimlik kazandırdığını iddia etmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin son yıllarda dış politikada öne çıkan rolleri ve prensipleri; barış inşa edici süreçlere aktif katkıda bulunan, ritmik diplomasi ile ara buluşturucu rol benimseyen, bölgesel güven inşasına önem veren,

Türk Dış Politikasında Ticari İlişkilerin Etkisi, Ticari Diplomasinin, İçerideki...

ortak tarih ve kültürü öne çıkaran herkes için güvenlik mottosunu ve herkes için özgürlük mottosunu benimseyen, bunlara ek olarak ise ekonomik konuları dış politikada öncelleyen tutumlarıyla açıklanabilir (Köse, 2010). Proaktif, ticareti, sivil toplum faaliyetlerini, eğitim ve kültürü ön plana çıkaran, bölgesel barış ve istikrar adına çatışma çözümleri ile uyumlu vazifeler üstlenen Türk dış politikasının belirlenmesinde, bahse konu bu unsurları gözetan aktörler güçlenmiştir. Örneğin Kuzey Irak ile siyaset alanında dönemsel olarak yaşanan gerilimli günlere rağmen, Türk iş adamları bölgede yatırımlara devam etmiş, ticari ilişkiler kesilmemiştir (Köse, 2010B).

4. ONTOLOJİK GÜVENLİK VE TÜRKİYE KUZEY IRAK BÖLGESEL YÖNETİMİ İLE İLİŞKİLER

Ulusal güvenlik; korkudan uzak olunan, sahip olunan değerlerin güvende olduğu, değerlerin ve kimliğin de güvende olduğu durumu ifade etmektedir. Bireyin ya da devletin güvende olması, sadece fiziksel açıdan iyi olmak anlamına gelmez, gerçek bir güvenlik hissine erişmek için, sahip olunan kimliğin ve değerler sisteminin de güvende olması gerekir. Zira devletler – uluslar, sahip oldukları kimlik ile ve kendileri olabildikleri değerleri sürdürdükleri değerler sistemi içerisinde, bu değerleri koruyarak yaşayabiliyorlarsa tam olarak kendilerini güvende hissedebilirler (Ertem, 2012). Bu makale ile, sahip olunan değerler sistemi ve kimlik güvenliği, ‘Ontolojik Güvenlik’ kavramı doğrultusunda ele alınarak, dış politikada kullanılan diplomatik araçlar içerisinde, ticari diplomasinin etkisi, Türkiye- Kuzey Irak vakası özelinde, kimliğe ve ilişkilere dair ciddi boyutlara ulaşmıştır iddiasında bulunmaktadır. Zira ontolojik güvenliğe ulaşmadaki en önemli etkenlerden birisi karşı tarafa duyulan güvendir. Jennifer Mitzen (2006), tıpkı bireyler gibi, devletlerin de ontolojik güvenliğe ulaşma çabasında olduklarını iddia eder. Bu çabadaki devletler ise, üzerlerine kuruldukları değerlerden vazgeçmeden, içeride ve dışarıda benlik anlatisında istikrar edinmenin, ontolojik güvenlik hususunda bir zemin teşkil ettiğine inanır. Bu bağlamda, yeri geldiğinde ontolojik güvenliği sağlayabilmek adına, gerekirse çatışmalardan dahi beslenilebilir. Keza, David Cambell realistlerin aksi yöndeki iddialarına rağmen, “Sovyetler Birliği”, “Uluslararası Terörizm” ve bu minvaldeki söylemlerin, Amerikan ulusal güvenlik söyleminin yarattığı tehditler olduğunu öne sürer (Ertem, 2012B). Yani ABD, Sovyetler’i kendi benlik anlatisını güçlendirebilmek için kullanmış, bu bağlamda Sovyetler’i ‘öteki’ olarak konumlandırmıştır.

Son yıllarda Türkiye’nin de kendi ben idraki hususunu inşa ederken karşılaştığı en büyük sorunlardan birisi, sonradan sebep olduğu bölgesel istikrarsızlık sebebiyle “Arap Baharı” süreci olmuştur. 2000’li yıllarda, Türk dış politikası göreceli olarak Kuzey Irak’ta olumlu sonuçlar elde etmiştir. Türk dış politikasında yeni pro-aktif politikaların en somut haliyle Kuzey Irak’ta da pratiğe döküldüğü söylenebilir. Arap Baharı ile sarsılan bölgede, böylesine kritik bir dönemde, enerji ve PKK terör örgütü ile ortak mücadele odaklı gerçekleşen bu iki aktör arasındaki yakınlık, Türkiye’nin bölgesel nüfuz çabalarında kıymetli bir yer tutmasına karşın, pek çok risk de içermekteydi. Bilhassa, küresel güçlerden bağımsız şekilde bir dış politika uygulaması konusunda sorun yaşayan ve bu ülkelerin rekabetinden olumsuz etkilenme kaygısındaki Türkiye için, Kuzey Irak ile ilişkiler çok ciddi bir özen gerektirmiştir (Oktav ve Ertem, 2015). Türkiye’nin 2003-2005 arası politik yoğunluğu düşük olan döneminde, Irak’ta sınırlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bilhassa ABD’nin Türkiye üzerinden 2003 yılında Irak’a girişini sağlayacak tezkerenin engellenmesi, Türkiye’yi Irak’ta ABD’nin planlarının ana unsuru olmaktan çıkarmıştır.

Saddam Hüseyin’in devrilmesi sonrası Sünni grupların siyasette tekrar aktif hale gelmesiyle, Türkiye bölgede etkinleşmeye başlamıştır. 2005-2009 arası dönemde PKK Terör Örgütü’nün eylemleri ve Irak’ın Kuzey’inin bu saldırılarda bir üs mefhumu taşıması,

IKYB'nin Türkiye ile ters düşen tutumları sonrası, Türkiye, Irak merkezi hükümetiyle yakınlaşmaya başlamıştır. 2009 yılında yüksek düzeyli stratejik iş birliği konseyi ve sonrasında imzalanan muhtıralar ise ilişkileri zirveye taşımıştır. Türkiye ile yakın ilişkileri bulunan grupların 2010 yılında bir araya gelerek seçimlerde birinci parti olması, Nuri El Maliki'yi rahatsız etmiştir. Böylece Irak merkezi hükümeti ve Türkiye arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başladı. İbadi'nin 2014'te seçilmesi ve hükümeti kurmasıyla yeşeren umutlar, DAESH terör örgütünün ortaya çıkmasıyla, Başika krizinin de etkisiyle zirveye çıkmıştır. Suriye özelindeki Rusya-İran-Türkiye iş birliği ve İran ile nispeten yumuşayan ilişkiler, Türkiye Irak ilişkilerinde de yumuşamanın ilk somut göstergesi olmuştur. Bunun hemen sonrasında IKYB'de yapılan referandum, Türkiye'nin Irak merkezi hükümetiyle hemen iş birliğine gitmesine, hatta bir askeri tatbikat düzenlemesine kadar evrilen bir sürece dönüşmüştür. 2014-2016 yılları arasında düşüğe geçen ticari hacim, 2017 yılında tekrar 10 milyar dolar seviyelerini geçmiştir (Duman, 2019).

Bütün bu süreçler göz önüne alınarak IKYB süreci özelinde bir değerlendirme yapılacak olursa, Kuzey Irak'ın ABD'nin Irak işgali sonrası geldiği nokta, hem ontolojik güvenlik hususlarına ilişkin olarak, hem de Kuzey Irak'ın ticaretten enerjiye devasa bir pazara dönmesiyle sonuçlanmıştır. Türkiye artan PKK terörü tehdidi ve yukarıda bahse konu hususlara istinaden, Kuzey Irak ile hemen ilişkileri geliştirme girişiminde bulunmuştur. Aynı zamanda kendisini söylem ve tutum olarak Kuzey Irak yönetiminden hiyerarşide üstün gördüğünü satır aralarında da olsa belirten Türkiye, 2008'deki MGK toplantısında Irak'taki bütün unsurlarla temas kurulacağına dair güçlü bir mesaj vermiştir (MGK, 2008). Nitekim, 2009 yılında IKYB lideri Barzani ile bir araya gelen dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Ankara-Erbil arası ortak güvenlik anlayışı ve ekonomik entegrasyon hususlarına atıfta bulunmuştur (Oktav ve Ertem, 2015). Takip eden süreçte, 2011 yılında Erdoğan'ın Erbil ziyareti, Türkiye ve Kuzey Irak yönetimi ile ilişkilerde yeni fırsatlar sunmuştur. Bu ziyaret esnasında iki taraf arası ekonomik potansiyelin bilhassa vurgulanmıştır. Konuşma metninde ise Barzani ile ilgili samimi ifadeler olduğu kadar, Türkiye ve Irak hakim söylemle, Türkiye tarafından Irak'ın toprak bütünlüğünün de bir alt metin mesajı olarak verildiği bir görüşme olmuştur. Bunun bir devamı olarak 2013'te Türkiye'de başlayan Kürt açılımı ve sorunun çözümüne dair olumlu mesajlar, 2014'te Ahmet Davutoğlu'nun Kuzey Irak'taki Süleymaniye forumunda, "Kürtler bizim için tehdit değildir" minvalindeki açıklamasıyla devam etmiştir (Oktav ve Ertem, 2015B). Nitekim, realist perspektifle bakılacak olursa da Türkiye'nin 21. Yüzyılda yükselen ticaret devleti olma hayali doğrultusunda attığı bu adımlar, hem Türk dış politikasında yumuşak güç ve pro-aktif aktivitelerin yaygın olarak yer almasını, hem de ticaretin dış politika belirleyiciliği hususunda ciddi argümanlar sunmaktadır. Türkiye'nin yıllardır tehdit tanımı içinde olan PKK, YPG gibi terörist oluşumlar "Kürt" kimliğinden ayırıştırılmıştır. Dolayısıyla aslında tehdit kavramının açılımı yapılarak, TR biyografik anlatısındaki "tehdit" unsurunu tanımlamış ve süreci fiziksel güvenlik unsurlarından biri olan ekonomik açılımla başka bir yere taşımaya çalışmıştır. Kürtlerin geneline yönelik bu 'tehdit' tanımında Kürtler genel anlamda azade tutulmuştur. PKK, YPG gibi terör örgütleri asıl tehditler olarak tanımlanmıştır ve bu girişimde ülke benliğindeki kaygıyı gidermeye çalışmıştır.

Nitekim, bahse konu süreçlerin devamında, Türk iş adamları, sermaye ve ticari çıkar odaklı düşüncelerinin tezahürü olarak devletten, halihazırdaki sorunların da hemen çözülmesi talebinde bulunmuştur. 2019 yılında dışişleri bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Irak ziyareti (Duman, 2019) esnasında, Irak Türkmen Cephesi ile bir araya gelmesi ve resmi olarak muhatap alması, hem Irak hem de IKYB'ye yeni bir muhatap olarak Irak Türkmen Cephesi'ni işaret etmesine kadar olan süreç ve bu güncel olay arası korelasyon, bu ticari

Türk Dış Politikasında Ticari İlişkilerin Etkisi, Ticari Diplomasinin, İçerideki...

gerçekliğin zaman içerisinde Türkiye'ye sağladığı avantajlarla açıklanabilir. Uluslararası İlişkiler literatüründe, milli bekanın teminat altına alınmasını geleneksel olarak en temel motivasyon kabul eden realizm ile (fiziksel güvenlik), bahse konu vakanın ontolojik güvenlik sağlayıcı motivasyonuna dair ayrımı, şüphesiz başka bir araştırmayı gerektirmektedir. Tarihler 20 Ocak 2018'i gösterdiğinde, Türk Silahlı Kuvvetleri, Halep'in Afrin mıntıkasında terör örgütlerine yönelik operasyon başlattığını duyurdu. Türkiye'nin fiziki güvenliği, PKK terör örgütünün Suriye sınırında yakalaması muhtemel alan hakimiyeti hasebiyle bu operasyonun başlatıldığına dair bilgi notu ise Başbakanlık tarafından paylaşıldı (Erkuş, 2018). Zira fiziksel güvenlik de ontolojik güvenliği direkt olarak etkilemektedir. PKK terör örgütünün yaptığı saldırılar Türk toplumunda ve iç siyasetinde kaygıyı artırmaktadır. Bazı coğrafyalarda devletler, o coğrafyadaki bölgeleri kendi 'ben' idrakinin devamı olarak algılar ve ülke içine bu bölgelerle alakalı sorunlar, dış politika tehdidi olarak yansıyabilir. Bu bağlamda, doğrudan devletin fiziki güvenliğini tehdit etmese de kimlik temelli çıkabilecek sorunlar itibarıyla bu gelişmeler önleyici şiddete yol açabilmektedir (Tetik, 2019). Nitekim, Kuzey Irak vakasında da Türkiye'nin yaşadığı, PKK terör örgütünün mevcudiyeti itibarıyla Zeytin Dalı Operasyonu'nu gerçekleştirmeye Türkiye'yi iten nedenlerle paralellik göstermektedir. Dolayısıyla fiziksel güvenliğin en temel ihtiyaç olarak gözetildiği devlet aktörü katmanında, ontolojik güvenlik kaygıları da kendisine yer bulmuş, ticari çıkarlar 'kaygı' durumu söz konusu olduğunda arka plana atılmıştır.

5. SONUÇ

Uluslararası İlişkiler disiplininin, 21. yüzyılda diplomasi ve çatışma çözümlerine ontolojik kaygılar ekseninde yaklaştığı vakalarda, çoğu yumuşak güç unsuru, bilhassa ticaret bu çağın aktif diplomatik enstrümanlarından biri haline gelmiştir. Devletlerin eski dönemlerin aksine, dış politikada savaşı veya askeri müdahaleleri değil, diplomatik kanalları öncelediği gerçeği artık oldukça aşikardır. Bu makalede de inceleme konusu yapılan vakadan anlaşılabilceği üzere Türkiye, eski zamanlarında dış politikada hâkim, militarist üslup ve diplomasi kanalları yerine, son yıllarda daha pro-aktif, uzlaşmacı, uzlaştırmacı ve ticaret devleti kimliğiyle ilişkilerini şekillendirmiştir.

Bunun ispatı olarak ise, bu makaleye konu edinilen Türkiye- Kuzey Irak ilişkileri vakası göz önüne alınabilir. Uluslararası İlişkiler literatüründe, milli bekanın teminat altına alınmasını geleneksel olarak en temel motivasyon kabul eden realizm ile, bahse konu vakanın ontolojik güvenlik sağlayıcı motivasyonuna dair ayrımı noktasındaki çatışma dikkat çekmektedir. Zira, Türkiye – Kuzey Irak ilişkileri örneğinde görüleceği üzere, Türkiye Kuzey Irak'ta ticaret konusunda dönemin şartlarına uygun olarak yaklaşmış fakat pro-aktif politikası gereğince diplomatik kanalları her anlamda diri tutmuştur. Bunlardan aldığı bütün pozitif sonuçlara rağmen, PKK terör örgütünün, Türkiye'nin oldukça realist addedilebileceği beka perspektifinden yeterince çekilmemiş oluşu, ontolojik anlamda Türkiye'yi ilk başlarda kısmen taviz verme noktasında özgür bıraksa da günün sonunda askeri seçenekler de dahil olmak üzere uygulama noktasında çekinceye düşürmemiştir. Fiziksel güvenliğin doğurduğu kaygı doğrudandır. Bu iki kavram arasındaki ilişki yine değişmemiş, birbirini direkt etkilemiştir.

Bu makalede de bahsi geçtiği üzere, sivil toplumun ve diplomatik çeşitli unsurların direkt müdahil olduğu yeni diplomatik süreçlerde, çözüm süreci ve Kuzey Irak ticari ilişkileriyle halk ve şirketler dahi ontolojik anlamda kaygılarını bir kenara bırakabilirken, Türkiye bunca reformist dönüşümü geçirdiği son yıllara rağmen, beka noktasında realist yanından kopmamaktadır. Ticari olarak sorun yaşamasına ve diplomatik olarak problemlerle yüzleşme durumunu ise, Kuzey Irak'taki muhataplarını konjonktürel olarak

değiştirerek diplomatik kanalları da ticaret boyutunda aktif, ontolojik boyutta ise teröre karşı sert tutumlarla ele alan bir politikayla sürdürmektedir.

Kuzey Irak vakasından bağımsız olarak gelişen diğer süreçlerde yaşananlar ise Türkiye'nin terör ve PKK terör örgütü dışında, ontolojik kaygıların söz konusu olmadığı durumlarda ticareti çok daha aktif bir diplomasi unsuru olarak kullandığını gösterir niteliktedir. Karşılıklı bağımlılık ilişkileriyle fiziksel güvenlik endişesini ortadan kaldırmaya çalışan Ankara'nın özellikle 2020'ye kadar ilişkilerinin gergin seyrettiği Körfez ülkeleriyle yaşadığı güncel yakınlaşma sürecinde, tekrar sağlanan ikili temasların öncelikli gündeminde ikili ticaret de kendisine yer bulmuştur. Türkiye ontolojik güvensizliği de bu bağlamda bitirmek adına ticareti kullanmıştır. Terör riskini içerisinde barındırmayan bölgelere yönelik stratejilerde ticaret temel diplomatik unsurların başını çekerken, terör kaynaklı ontolojik kaygı oluşturan vakalarda Türk dış politikası realist politikalarının gereğini yapmaya devam etmiştir.

Kaynakça

- Arı, T. (2017). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. 11th ed. Bursa: Bursa Alfa Akademi, ss.385-472.
- Arı, T.(2017B). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. 11th ed. Bursa: Bursa Alfa Akademi, ss.379-381.
- Avar, Y. (2016). *Devletler Arası İlişkilerin Gelişimi ve Diplomasi Tarihi - TUIÇ Akademi..*
- Aydın, M. (1999). Determinants of Turkish foreign policy: historical framework and traditional inputs. *Middle Eastern Studies*, 35(4), ss.152-186.
- Berridge, G., Keens-Soper, M., & Otte, T. (2001). *Diplomatic theory from Machiavelli to Kissinger*. Springer.
- Duman, B. (2019). *Türkiye – Irak İlişkileri İvme Kazanıyor - Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*.
- Ekşi, M., Ankara, (2014), Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası s.49-50.
- Erkuş, S. (2018). *12 maddede Türkiye'nin Afrin hedefi*. Hurriyet.com.tr. Available at: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12-maddede-turkiyenin-afrin-hedefi-40717627>.
- Ertem, H. S. (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği." *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), ss.214-220.
- İskit, T. (2019). *Dış Politika ve Dış Ekonomik İlişkilerin Yönetimi*. DIŞ politika ve DIŞ Ekonomik ilişkilerin Yönetimi / T.C. dışişleri bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/dis-politika-ve-dis-ekonomik-iliskilerin-yonetimi.tr.mfa>
- Kirişçi, K. (2009). The transformation of Turkish foreign policy: The rise of the trading state. *New Perspectives on Turkey*, 40, ss.29-56.
- Köse, T. (2010). *Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi*. Earsiv.sehir.edu.tr. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/274/2011-TKöse01.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, pp 634-635.
- Köse, T. (2010B). *Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi*, s 636.
- MGK (2008). *MGK Genel Sekreterliği*. Mkg.gov.tr. <https://www.mgk.gov.tr/index.php/24-nisan-2008-tarihli-toplantı>.
- Mitzen, J. (2006). Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations*, 12(3), ss.341-370.

Türk Dış Politikasında Ticari İlişkilerin Etkisi, Ticari Diplomasinin, İçerideki...

- Oktav, Ö. Z., and Ertem, H. S. (2015). *2000'li yıllarda Türk dış politikası*. Ankara: Nobel Yayınları, ss.293-325.
- Okumuş, M. (2013). Rumelili *Değerlendirme*. Bisav.org.tr. Bknz: https://www.bisav.org.tr/Bulten/202/1220/uluslararası_iliskilerde_kimlik_ve_ontolojik_guvenlik
- Rumelili, B. (2013). Uluslararası İlişkilerde Kimlik ve Ontolojik Güvenlik. *BSV Bülten*, 25(83), 1-116.
- Tetik, M. (2019). Zeytin Dalı Operasyonu ve Ontolojik Güvenlik. *Güvenlik: Kargaşa ve Belirsizlik Çağından Nereye*, ss.105-117.
- Usul, A. R. (2013). *Batı - Sonrası Dünyaya Doğru Türk Dış Politikası*. [online] Musiad.org.tr.
- Ülman, H. ve Sander, O. (1972). Türk Dış Politikasına Yöne Veren Hareketler (1923 - 1968) II. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 27(1), s.1.